Summary

Panova-Stryuk N. V. **Odesa school of study of Statuts of the Grand Duchy of Lithuania in XIX century.** — Article.

The article is devoted description of Odesa school of study of Statuts of the Grand Duchy of Lithuania in XIX century. Creative activity of one of the best known researchers of Statuts of the Grand Duchy of Lithuania in XIX century professor of the Novorosiyskogo university — F. I. Leontovicha is examined. Analysed his labour of the problems of lithuanian-russian law.

Keywords: Statuts of the Grand Duchy of Lithuania, Novorosiyskiy university, F. I. Leontovich, lithuanian-russian law.

УДК 340.15(474.5)"1588":340.112

Т. М. Литвиненко

СТРУКТУРА СТАТУТУ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО 1588 РОКУ

Нормативно-правові акти Великого князівства Литовського викликають значний науковий інтерес, оскільки вони відіграють роль носіїв основних цінностей суспільства, у тому числі рівня його правової культури. У свою чергу однією зі складових правової культури суспільства є культура застосування законодавчої техніки, яка втілює досягнення правової думки та результати практичної юридичної діяльності.

Різні питання розвитку права в Україні литовсько-руської доби глибоко розробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Ю. Бардах, С. Бершадський, О. Вовк, Е. Гудавічюс, І. Данилович, Ж. Дзейко, С. Ківалов, С. Лазутка, І. Лаппо, Р. Лащенко, Б. Леснодорський, О. Малиновський, П. Музиченко, А. Паньков, М. Піетрчак, А. Ткач, М. Чубатий, О. Шевченко, К. Яблонскіс, М. Ясинський та ін. Втім існує ще достатньо питань, які потребують більш детального дослідження структури Статуту Великого князівства Литовського 1588 року (далі — Статут 1588 р.).

Актуальність вивчення зазначеного питання зумовлена необхідністю заповнення прогалин у історико-правовому опрацьовуванні законодавчої техніки в Україні. Крім того, вивчення історичних джерел права сприяє використанню накопиченого юридичного досвіду в аспекті становлення правової системи сучасної України.

Метою цієї праці є розкриття основних питань побудови структури Статуту 1588 р.

Створення Статуту 1588 р. було викликане переважно прийняттям Люблінської унії. Він не був, на відміну від Статутів 1529 р. та 1566 р., розглянутий Сеймом, а лише затверджений королем Сигізмундом III.

Перший друк Статуту Великого князівства Литовського в історіографії зафіксовано у 1588 р., незважаючи на те, що згідно з привілеєм короля Сигізмунда III від 28 січня 1588 р. його чинність починається з 6 січня 1589 р. [1, 57].

© Т. М. Литвиненко, 2009

Статут 1588 р. за рівнем застосування законодавчої техніки був досконалішим за Статути 1529 та 1566 р., у тому числі це стосується правил і засобів його структурної побудови.

Загалом, структура Статуту 1588 р. складається з назви, чотирнадцяти розділів, 488 артикулів. При формулюванні назви Статуту 1588 р. його творцем використано вказівку на вид акта — «Статут» та найменування держави — «Велике князівство Литовське». Назва цього акта передусім спрямована на виконання орієнтаційно-нормативної функції в системі суспільних відносин. Виконуючи зазначену функцію, його назва відображає рівень відповідної нормотворчої компетенції суб'єкта, вказує на юридичну силу цього акта. Назва Статуту 1588 р. орієнтує суб'єктів на виконання певних загальних, основних принципів і норм, які в ньому закріплено, зумовлює сприйняття суб'єктами Статуту 1588 р. як акта, що виступає як правостворюючий чинник. Отже, назва Статуту 1588 р. виступає як своєрідний інформаційний початок, що розкриває його офіційну результативну значимість.

Досліджуваний текст Статуту 1588 р., перекладений на сучасну українську мову [1, 112], поділений на розділи та артикули.

Створюючи Статут 1588 р., законодавець використав техніку поділу його тексту на відповідні частини, кожну з яких назвав «розділ». У свою чергу розділи мають номери і назви. У переважній більшості назви розділів Статуту 1588 р. відображають загальний зміст уміщених у них правових норм. У Статуті 1588 р. розділи I–IV присвячені публічно-правовим відносинам, а саме стосуються основ державного і суспільного ладу, розділи V–X регулюють приватноправові відносини, зокрема шлюбно-сімейні відносини, відносини спадкування та власності на землю, кримінально-правові відносини врегульовані розділами XI–XIV Статуту.

Структура Статуту 1588 р. була досить досконалою, що зумовлено розвитком у Великому князівстві Литовському тенденції поділу права на публічне і приватне, як і в західноєвропейських державах XVI ст.

При конструюванні артикулів Статуту 1588 р. нормотворцем використано такі засоби і правила законодавчої техніки.

Характерною ознакою артикулів цього акта є вживання терміна «артикул», їх відповідних номерів та назв. Серед артикулів, які підкреслюють нормативно-правову значимість Статуту 1588 р., можна назвати арт. 1 розділу першого, де міститься таке положення: «єдиними правами і артикулами, у цьому ж Статуті нижче писаними і від нас даними, судити і вирішувати справи маємо» [1, 256]. Артикули самостійно нумеруються всередині кожного розділу Статуту 1588 р. Назви артикулів сформульовано переважно за допомогою описового способу. Про це свідчать назви багатьох його артикулів: арт. 5 розділу першого — «Про доказування образи величності нашої господарської», арт. 14 розділу першого — «Про мандати, в яких справах мають з канцелярії нашої даватися» та багато інших. Нерідко нормопроектувальник застосовував при створенні назв артикулів короткий опис умов дії норм права, закріплених у них (арт. 30 розділу одинадцятого — «Якби шляхтич на дорозі скоїв розбійний

напад на шляхтича», арт. 38 розділу одинадцятого — «Якби у злому ніхто нікому не допомагав» тощо).

Серед способів формулювання назв артикулів можна також назвати такий, як зазначення мети та завдання норми, викладеної в артикулі, при урегулюванні суспільних відносин (наприклад, арт. 35 розділу першого: «Щоб у дворах наших господарських не становився ніхто», арт. 10, 11 розділу третього відповідно «Аби шляхтич беззаконно не був затриманий», «Аби пани шляхту про поштивість їхню самі не судили»). Загалом, назви артикулів відображають зміст уміщених у них правових норм. Втім вони не є лаконічними: так, це стосується назви арт. 3 розділу четвертого — «Про повноваження і владність суду земського, щоб кожний і всілякого стану повинен перед ним ставати, і про те, хто б перед ним ставши у справі, перед вироком геть пішов» та ін.

Переважно при конструюванні артикулів застосовано прямий спосіб формулювання норм права (арт. 18 першого розділу: «Не повинен ніхто ні за кого терпіти, тільки кожний сам за себе»), за певними винятками. Так, арт. 3–4 першого розділу одночасно містять норми про образу величності та відповідальність за неї.

Деяка недосконалість законодавчої техніки, застосованої при створенні Статуту 1588 р., вбачається у тому, що значна частина артикулів містить матеріальні і процесуальні норми. До того ж у одних і тих самих розділах Статуту 1588 р. містяться як матеріальні, так і процесуальні норми, зокрема четвертий розділ «Про суди і про судів» містить їх велике різноманіття. Проте зазначений факт пояснюється тим, що поділ норм права на матеріальні і процесуальні був лише на початку формування. Також текст статуту 1588 р. характеризується своєю нелаконічністю, наприклад, назва арт. 2 розділу першого «Ми, Господар, зобов'язуємося нікого не карати за заочним звинуваченням, хоча б торкалося образи величності нашої господарської чи державної зради. А хто б теж на кого що несправедливе в тих речах вів про образу величності нашої господарської або зраду державну і не довів, тим сам покараний бути має».

Загалом у зазначеному акті переважає абстрактний спосіб викладу правових норм.

Наявність у Статуті 1588 р. переліку «помилок, які трапилися в друку», «виявлених недоглядів і помилок» є досить важливою особливістю законодавчої техніки періоду литовсько-руської доби. Структура побудови та рівень законодавчої техніки, застосовані при складенні Статуту 1588 р., були досконалішими порівняно із актами систематизації законодавства сучасних йому західноєвропейських держав.

Отже, здійснивши аналіз структури Статуту Великого князівства Литовського 1588 р., доходимо таких висновків.

З усіх трьох статутів Великого князівства Литовського Статут 1588 р. мав найдовший вік практичного застосування. Зокрема цей Статут діяв у Київській, Подільській та Волинській губерніях до 1840 року.

Статут 1588 р., як і два попередні статути Великого князівства Литовського, різко відрізнявся від великих нормативних актів литовсько-руської доби, як

широтою охоплення врегульованих правом суспільних відносин, так і законодавчою технікою (розділи, артикули, які мають назви).

Зазначений нормативний акт XVI ст. відображає процес формування поділу права на публічне і приватне, матеріальне і процесуальне, як і в Західній Європі того часу [2, 63–64].

Досить помітним досягненням законодавця є хоча ще не зовсім досконале, проте, групування норм у розділи за публічно-правовою, приватноправовою та іншими галузевими ознаками.

Справедливо було б зазначити і про окремі недоліки акта, зокрема такі, як нелаконічність викладу тексту, недосконалість поділу норм на розділи за галузевими напрямами, які виражають прогалини в законодавчій техніці та ускладнюють застосування Статуту 1588 р. на практиці.

Подальші дослідження полягають у вивченні законодавчої техніки Статуту 1588 р. загалом та його структури зокрема.

Література

1. Статути Великого князівства Литовського: У 3 т. Т. 3. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: У 2 кн. / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. — О.: Юрид. л-ра, 2004. — Кн. 2.
2. Вовк О. Й. Становлення законодавчої техніки в нормотворчості Великого князівства Литовського, кінець XIV — початок XVI ст. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. «Право». — 2007. — Вип. 7. — С. 63–67.

Анотація

Литвиненко Т. М. **Структура Статуту Великого князівства Литовського 1588 року.** — Стаття.

Стаття присвячена питанню розвитку права на українських землях литовсько-руської доби. Значна увага приділена структурі трьох Статутів Великого князівства Литовського, особливостям конструювання їх артикулів, оцінці рівня законодавчої техніки, застосованої при їх розробці. Також на матеріалах Статутів аналізується процес розподілу права на публічне і приватне, матеріальне і процесуальне.

Ключові слова: Статути Великого князівства Литовського, джерела, норми та структура Статутів, привілеї.

Summary

Litvinenko T. M. **Structure of Statut of the Grand Dutch of Lithuania 1588.** — Article.

The article is devoted the question of development of law on Ukrainian lands of Lithuanian-Russian period. Considerable attention is spared the structure of three Statuts of the Grand Dutch of Lithuania, features of constructing of their articles, estimation of level of legislative technique, applied at their development. Also, on materials of Statuts the process of distributing of law is analysed on public and private, material and judicial.

Keywords: Statuts of the Grand Dutch of Lithuania, sources, norms and structure of Statuts, privileges.